

De veranderende universiteitsbibliotheek

DE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK, TEMPEL VAN KENNIS, IS AL LANG GEEN OASE VAN RUST MEER, MAAR KRIJGT MEER EN MEER EEN SPILFUNCTIE IN DE WETENSCHAPPELIJKE INFORMATIEKETEN. HET INFORMATIELANDSCHAP VERANDERT, DE INFORMATIEGEBRUIKERS VERANDEREN EN DE KENNISPRODUCENTEN VERANDEREN MEE. EEN GESPREK MET JOSJE CALFF, ADJUNCT-DIRECTEUR VAN DE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN.

Erik Bouwer

Fotografie: Daniëlle van der Schans

Binnen de universiteit, naast onderwijsinstelling primair een kennisproducent, zouden alle omringende processen en diensten – dus ook de bibliotheek – gericht moeten zijn op de ondersteuning van de kennisproductie en -consumptie. Niet alleen studenten, maar ook wetenschappers, autonome professionals die zich niet heel gemakkelijk laten aansturen, zouden veel kunnen leren van informatiespecialisten: op het gebied van samenwerken, tijdig aangeven wat de behoeften zijn, elkaars leemtes aanvullen. Maakt die combinatie – een kennisproducent waar autonome professionals werkzaam zijn – kennismanagement tot een lastige opgave? Josje Calff: “Er is zeker nog veel te verbeteren aan het ongehinderd rondstromen van kennis, in allerlei vormen. Er zijn behoorlijk wat leden van de wetenschappelijke staf die zich zelfs niet bewust zijn van hun gebrek aan informatievaardigheden. Ik heb echter moeite met het woord kennismanagement: een universiteit is één grote kennisfabriek waarin de bibliotheek een grote rol speelt, die bovendien verandert. Vroeger kocht de bibliotheek content in en stelde die beschikbaar aan staf en studenten. Nu is één van de taken dat geproduceerde kennis naar buiten wordt gebracht, in een instellingsrepository. Op dat gebied ontstaan naast de oude werkterreinen – het uitlenen van boeken, dat voorlopig niet zal verdwijnen – nog veel nieuwe werkterreinen.”

Bibliotheek als uitgever?

De uitgever was lange tijd de aangewezen partij om nieuwe kennis publiek te maken, waarna het – tegen betaling – in de bibliotheek belandde. Universiteiten gaan steeds meer hun eigen wetenschappelijke output beschikbaar maken in repositories, bijvoorbeeld via het door SURFnet opgezette DARE, dat inmiddels beheerd wordt door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). “Universitair onderzoek wordt uit algemene middelen betaald en het wordt steeds meer algemeen aanvaard

dat resultaten van dat onderzoek dan ook publiek beschikbaar moeten zijn. Maar ik vind niet dat je zomaar kan stellen dat de rol van de bibliotheek richting uitgever verschuift. Instellingsrepositories, zoveel mogelijk open access, kunnen prima bestaan naast commerciële uitgeefproducten”, aldus Calff. “Wetenschappers worden zich wel meer bewust van het feit dat ze niet zonder meer hun copyright op hun eigen wetenschappelijke publicatie moeten afstaan aan een uitgever. Je ziet een verschuiving in de richting van een niet-exclusieve *licence to publish*. In Leiden is iedere promovendus inmiddels verplicht zijn proefschrift in het repository te plaatsen, anders kan hij niet promoveren. Zonodig tijdelijk onder embargo. Aan datzelfde onderzoek zijn steeds vaker ook complete datasets verbonden, die ook beschikbaar moeten worden gemaakt voor de wetenschappelijke wereld. In die richting kan mogelijk de rol van de bibliotheek nog verder evolueren.”

Datacollecties

Het combineren van datasets en het laten samenwerken van wetenschappers is iets waarmee geëxperimenteerd wordt in de Virtual Knowledge Studios (zie IK nr.1, 2008). Dat biedt wetenschappers enorme mogelijkheden om – over landsgrenzen en disciplines heen – te gaan samen-

werken. De bibliotheek heeft als geen ander het overzicht over die datacollecties. Heeft de bibliotheek een taak om alle mogelijkheden daarvan te laten zien aan de wetenschap? “Het universitaire proces raakt in alle hoeken en gaten doordrenkt van informatie”, zo stelt Calff. Het is niet alleen aan de wetenschappers om met bijvoorbeeld ontsloten datasets aan de slag te gaan, ook de vakreferent kan actief attenderen op nieuwe mogelijkheden. De rol van de bibliotheek wordt veel proactiever. Affiniteit met onderzoek is dus een cruciale competentie voor de vakreferent, want deze moet op basis van zijn overzicht onderzoekers kunnen wijzen op die nieuwe mogelijkheden. “Hij moet zich op zijn minst een beeld kunnen vormen van waar de hoogleraar of de AIO mee bezig is, dat speelt zich niet af in de bibliotheek, maar in de faculteiten”, aldus Calff.

Josje Calff is sinds drie jaar adjunct-directeur van de Leidse Universiteitsbibliotheek. Ze is tegelijk gestart met directeur Kurt De Belder; in 2005 hebben zij allereerst een beleidsplan geschreven. “Wij zijn gestart in een bibliotheek met een fantastische collectie en met zeer deskundige medewerkers, maar waar de nodige modernisering in de organisatie moest worden aangebracht.” In het tweede jaar is op basis van dat beleidsplan een reorganisatie uitgevoerd en heeft Calff vanaf het begin als waarnemend hoofd de afdeling Bijzondere Collecties onder haar hoede gehad. Daarna nam zij in (op één na) alle andere sectoren van de bibliotheek de leiding waar: “In zekere zin ben ik nog steeds niet begonnen aan de functie van adjunct-directeur, zoals die eigenlijk bedoeld is.”

Digitalisering

De bibliotheek is sterk geïnteresseerd in de vraag hoe wetenschappers omgaan met informatie. “Tot nu toe doen wij op dit gebied geen wetenschappelijk onderzoek, maar we vinden wel dat daar veel meer aan gedaan zou moeten worden. Op wetenschappelijk gebied bestaat daarvoor de Virtual Knowledge Studio. We voeren sinds kort wel gebruikersonderzoek uit, waarbij we bijvoorbeeld willen weten hoe onderzoekers onze Bijzondere Collecties gebruiken. Wat moeten we met voorrang digitaliseren en hoe kunnen we dat het beste doen?”

De hoeveelheid beschikbare informatie groeit enorm en dat vraagt om steeds betere informatievaardigheden. Wat Calff betreft is er nog veel te weinig aandacht voor dit onderwerp. “Je zou al op de lagere school moeten beginnen met het begeleiden van kinderen als het gaat om de mogelijkheden van internet. Het verandert snel: de huidige generatie studenten is geheel gewend aan internet. Door de bank genomen zijn ze geneigd te stellen dat wat niet op

het web te vinden is, niet bestaat – al zijn er in dat opzicht grote verschillen tussen vakgebieden.”

Dat informatievaardighedenonderwijs is – vergelijkbaar met algemeen onderwijs over methoden en technieken – nog niet overal even sterk aanwezig. “Dat wisselt per docent, studierichting, vakgebied. Op sommige plaatsen in de universiteit is het besef dat je dat onderwijs door de bibliotheek kunt laten verzorgen nog niet voldoende doorgedrongen. In Leiden heeft een aantal faculteiten zijn eigen faculteitsbibliotheek. In de faculteit sociale wetenschappen bijvoorbeeld neemt het vak informatievaardigheden een belangrijke plaats in. De bibliotheek verzorgt daar de cursussen informatievaardigheden, die een verplicht onderdeel van de propedeuse uitmaken. We zouden het onderwijs op het vlak van informatievaardigheden het liefst integreren met het vakgerichte onderwijs, maar dat vereist samenwerking met de opleidingen, en die is nog niet overal optimaal.”

Ontwikkeling van informatievaardigheden

Calff begrijpt die niveaunderschillen in informatievaardighedenonderwijs, die ook zichtbaar zijn in de verschillende bibliotheken, wel. “In een bèta-gerichte bibliotheek is de oudere, papieren collectie vooral nog interessant vanuit het perspectief van wetenschapsgeschiedenis. Maar in de humaniora kan een publicatie over een theologisch onderwerp uit 1950 de meest actuele informatie over dat onderwerp bevatten. De oudere, papieren collectie is daar veel langer relevant, en er is zowel relatief als absoluut nog veel minder digitaal beschikbaar. In de bètavakken kan je als onderzoeker niet meer functioneren als je niet kunt omgaan met de digitale tijdschriften. Ook van iemand die bijvoorbeeld een literatuurstudie uitvoert, mag je verwachten dat deze de meest relevante en recente literatuur heeft gebruikt. Maar soms zijn de informatievaardigheden van de begeleidende docent niet voldoende op orde – dat is niet vreemd, het is vaak een generatiekwestie. De tijd dat bijvoorbeeld historici dachten dat je op internet niets interessants kon vinden, ligt nog niet zo heel ver achter ons.”

Het gaat dus niet alleen om de studenten, de jongste generatie; je moet bij informatievaardigheden ook – of misschien in die fase zelfs juist – aan bijscholing van de wetenschappelijke staf denken. “Je hebt daarbij wel soms te maken met de eigenwijze professionals die liever een collega in het buitenland bellen om zich te laten informeren over wat er recent verschenen is. We hebben in de bibliotheek nog steeds gebruikers die geholpen moeten worden met het opzoeken van een boek in de digitale catalogus. Ook dat draagt er aan bij dat we permanent in een overgangsfase zitten: ons takenpakket wordt steeds breder.”

Josje Calff: “Toen ik na mijn afstuderen in de bibliotheek werkte en de post-doctorale bibliotheekopleiding volgde, maakte ik kennis met de principes van een (papieren) citation index, met verschillende soorten classificaties en met Booleaanse logica. Er werd ook eens per week een expert uit Engeland ingevlogen om iets te vertellen over ‘de computer’. Specifieke kennis, zoals catalogiseren in het Pica+ formaat, veroudert snel; dat kan je het beste leren vanuit een bepaalde werkplek, in de vorm van een korte gerichte cursus.”

Josje Calff spreekt over de ‘papierloze bibliotheek’ op het congres *Technologie Update voor Kenniswerkers* op 27 mei in WTC Rotterdam.

Digitalisering on demand

Een digitale collectie ontstaat niet vanzelf – dat is met name merkbaar aan alle recente discussies over op welke manier dit enorme proces moet worden aangepakt.

“Bepaalde collecties zouden in hun geheel meter voor meter gedigitaliseerd moeten worden. Dat is goedkoper dan uitzoeken of een bepaalde titel uit een collectie elders al digitaal beschikbaar is. Maar voor andere vakgebieden is het maar de vraag of het nodig en mogelijk is om alles mee te nemen”, aldus Calff. Zij relateert de digitaliseringshype: “Alles draait om gebruik. Maar je kunt niet alle toekomstige gebruiksbehoeften voorzien. In dat geval moet je niets weggooien, maar ook niet direct alles digitaliseren. Op een zeker moment, wanneer er voldoende massa is bereikt in de digitaal beschikbare content, zou meer overgeschakeld kunnen worden op digitalisering-on-demand – op basis van een concrete gebruiksvraag, die gebaseerd is op de beschikbare metadata.”

Met de steeds meer geavanceerde zoektechnieken, metadata en een grotere zelfredzaamheid van informatiegebruikers lijkt het er op dat informatie steeds gemakkelijker te vinden is. Maar met de exponentiële groei van de hoeveelheid beschikbare informatie zou het ook juist andersom kunnen zijn: informatievaardigheden worden steeds belangrijker om *effectief* te kunnen zoeken in die informatiebrij. Calff: “Daarbij gaat het inderdaad om selectievraag-

stukken, maar ook om digitale duurzaamheid – digitale informatie en de drager hebben elk hun eigen kenmerken en zijn in veel opzichten veel kwetsbaarder dan papier.” De onderlinge verhoudingen zijn aan het verschuiven, zo legt Calff uit, bètawetenschappers produceren dagelijks vele petabytes aan data – dat staat in geen verhouding tot wat er in de bibliotheek aan plaatjes en tekst in pdf-vorm geproduceerd wordt. “Het is interessant om na te denken over hoe wij daar onze weg in gaan vinden. Het antwoord ligt wellicht voor een belangrijk deel in verschillende soorten metadata. Om met die metadata om te kunnen gaan, dat vraagt weer om nieuwe (informatie)vaardigheden.”

Dagelijkse beslommeringen

Er liggen interessante mogelijkheden op het terrein van e-science en e-learning. “Dat zijn onderwerpen die onze aandacht vragen met het oog op de toekomst, maar tegelijk moeten we ons als managers óók bezighouden met praktische zaken als het tijdig laten bijvullen van de koffiemachine op drukke zondagen, en met het tot middernacht open houden van de studiezalen tijdens tentamenperiodes”, lacht Calff. “We moeten ons oriënteren op toekomstige ont-

wikkelingen waarbij de resultaten helaas niet direct zichtbaar zijn, noch voor onze klanten – onderzoekers en studenten – noch voor het College van Bestuur. Aan de andere kant, als je niet oppast ben je binnen de bibliotheek alleen maar bezig met de dagelijkse beslommeringen.”

Houdt de ontwikkeling van de bibliotheek gelijke tred met de ontwikkeling van de technologie en het onderwijs op het gebied van informatievaardigheden voor studenten en wetenschappelijk personeel? “De studenten ontwikkelen zich sneller dan de producten die de bibliotheek kan aanbieden. Onze diensten moeten betrouwbaar en duurzaam zijn; het ontwikkelen daarvan kost tijd. We geven nog steeds cursussen ‘zoeken in de digitale bibliotheek’ op klassieke wijze, maar ontwikkelen hiervoor ondertussen tevens e-learning modules. Studenten vinden dat volkomen normaal, net zo als het ontvangen van een sms-bericht dat meldt dat een geleend boek moet worden teruggebracht omdat een ander het gereserveerd heeft. Het kost tijd om systemen zo aan te passen, dat er geen geautomatiseerde papieren brief uitgaat, maar een sms-bericht of een e-mail. De bibliotheek is lang niet altijd als eerste rijp voor nieuwe technologieën.” **IK**

(advertentie)

klinkende
TAAL

Maak uw klantgerichte informatie nog toegankelijker door middel van Nederlandse Taaltechnologie

Communiqueert uw organisatie veel met burgers of klanten? Wilt u hen helder en gericht informeren? GridLine kan u hierbij helpen. Met Nederlandse Taaltechnologie slaan wij een brug tussen de taal van uw medewerkers en die van uw klanten.

GridLine is gespecialiseerd in wordsystemen en hulpmiddelen voor de automatische verwerking van Nederlandstalige informatie. Met onze Klinkende Taal producten kunnen professionele tekstschrijvers, zoals ambtenaren, hun brieven, folders en webteksten automatisch doorlichten op moeilijk leesbare passages. Zo wordt de door u aangeboden informatie nog beter toegankelijk.

Geïnteresseerd? Kom 14 mei a.s. naar ons Symposium Begrijpelijk Taalgebruik: Onderzoek, Tools en Toepassingen. Wij informeren u hier over de state-of-the-art van methodes en hulpmiddelen voor het publiceren van klant-vriendelijke teksten. Bij dit symposium werken wij samen met de Universiteit Utrecht en de Nederlandse Taalunie. Voor nadere informatie kunt u terecht op onze website.

Symposium Begrijpelijk Taalgebruik: Onderzoek, Tools en Toepassingen

Tijdstip: Woensdag 14 mei 2008,
 van 9.30 tot 18.00 uur

Locatie: Sweelinckzaal (Drift 21, Utrecht)

Doelgroep:

- Organisaties met veel klantcontacten
- Bestuurders en beleidsmedewerkers
- Informatieprofessionals en DIV-specialisten
- Taal- en communicatie-adviseurs
- Onderzoekers en algemeen geïnteresseerden

E-mail: info@klinkendetaal.nl
Website: www.klinkendetaal.nl

